

Nedan författat av Hannah Schill, antikvarie Kalmar läns museum

Kort historik

Vissefjärda är en småbruten skogsbygd med höjd- och strandbebyggelse kring övre Lyckebyån. Ortnamnet har ursprungligen syftat på Kyrksjön eller en del därav.

I socknen (som fram till 1936 även innefattade Emmaboda församling) förekommer förutom lösfynd från stenåldern ett par stenåldersboplatser även slagg efter medeltida, lågteknisk järnhantering.

Den tornlösa stenkyrkan byggdes 1761–73 med användande av murverk från den föregående medeltidskyrkan. Altartavlan är målad av Pehr Hörberg 1795.

Kyrkan är uppförd i sten utan torn. Till kyrkan hör en samtida kockstapel

Källor

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.

KLM Kalmar läns museums arkiv.

KB Kyrkobyggnader 1760-1860.

Vkh Vissefjärda kyrkas historia, jubileumsskrift 1948.

JLM Inventeringsprotokoll 2002:053, Jönköpings läns museum.

De nedan redovisade uppgifterna utgör en sammanfattning av redovisad litteratur och genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkobyggnadens historia.

År	Händelse	Källa
1761-73	Kyrkan uppfördes. Huvudbyggmästare var Johan Forsman. Han avled emellertid i februari 1767 och slottsmurmästare Jonas Flodin, Kalmar och murmästare Tisch övertog huvudmannsakpet för byggandet. För träarbetena svarade mästarna Lundgren och Bockberg.	Klipp.ark.
1770	Kyrktaket spånades och rödfärg inköptes till strykning.	Top.ark..
1776	Socknens ogifta män skänkte genom insamling en golvklocka till kyrkan.	Klipp.ark.
1777	Kyrkans bänkinredning stod klar. Klockstapeln stod klar.	Klipp.ark.
1784	Kyrkans första orgel byggd av P. Schiörlin med fasad ritad av överintendentsämbetet, invigdes.	ATA KB
1795	Kyrkan rappades och den tidigare ljusst röda kulören ersattes sannolikt av en vit. Dagens altaruppsats tillkom.	Klipp.ark JLM
1812	Ny dörr gjordes mellan sakristian och kyrkogården.	Top.ark.
1813	Den stora klockan omgjöts. Den sprack dock och måste åter omgjutas år 1815.	Top.ark.
1814	Spannmålsmagasinet uppfördes.	Top.ark.
1815	Prästgården påbyggdes med en våning.	Top.ark.

1820	Kyrkans södra takfall nylades och rödfärgades liksom klockstapeln.	Top.ark.
1823	Predikstolen reparerades och kläddes med rött tyg.	Top.ark.
1824	Prästgården försågs med fönsterluckor. Klockstapeln reparerades.	Top.ark.
1825	Kyrkan rappades utvändigt och alla fönster kittades och försågs med stormjärn.	Top.ark.
1841	Den gamla predikstolen byttes mot en ny och i samband med detta togs gången mellan sakristian och predikstolen upp. Altartavlan renoverades av snickare Schiöld som sannolikt även var den som byggt predikstolen.	Klipp.ark. KB
1877	Kyrkans golv av ölandssten ersattes med trägolv och golvet höjdes ca 30 cm. Det gamla golvet ligger i Kyrkeby. Interiört reveterades det tidigare brädvalvet	Klipp.ark. Vkh KB
1883	Kyrkan försågs med ny orgel inköpt från Kalmar Domkyrka. Sannolikt var det i samband med detta som den ursprungliga och centralt placerade läktartrappan ersattes av två vinkeltrappor placerade i de båda bakre hörnen.	Vkh
Slutet av 1800-talet.	Kyrkan fick nya dörrar och kaminer.	KB
1909	Orgeln renoverades.	ATA
1914 - 15	Kyrkan renoverades efter ritningar av arkitekt Erik Fant. Snickeriarbetena utfördes av byggmästrare Johansson, Växjö, och målningen av Nydén och Karlgren, Växjö: Centraluppvärmning med varmluftssystem och pannrum under sakristian installerades. Sakristians golv höjdes och dess tidigare pulpettak ersattes av ett mansardtak. Samtliga ytterväggar avjämnades och vitströks. Innertaket putsades. Väggar och fönsteröppningar putsades och målades liksom läktarbröstet och predikstolen i vitt och de befintliga förgyllningarna bättrades. Bänkarna målades i en blågrön kulör. Pelarna som bar upp läktaren omgjordes till kolonner.	ATA
1917	En ny altarring tillverkades.	Top.ark.
1937-39	Kyrkan renoverades av byggmästare Gunnar Karlsson och Johan Karsson, Vissefjärda efter program av arkitekt Paul Boberg: Under byggnadsarbetena påträffades den gamla vägen som gått alldeles intill kyrkväggen i norr. Nytt värmesystem för lågtrycksånga med vedeldning installerades. Pannrummet som tidigare varit inrymt under sakristian inrymdes nu istället under koret. Under sakristian iordningställdes ett arkivrum. Elektrisk belysning installerades. Radiatorer placerades under kyrkans fönster och infälldes i nischer.	ATA Klipp.ark.

	<p>Bottenbjälklaget i kyrkorummet isolerades. Två nya, spiraltrappor ersatte två vinkeltrapporna (vilka sannolikt var från 1883). Läktaren försågs med nytt golv och samtliga bänkar på läktaren ändrades. I koret togs två korbänkar bort på var sida om altaret. Interiören målades av kyrkomålaren Gustav Andersson, Motala. Taket gavs en vitgrå kulör, väggarna en gulvit och bänkarna, läktarbröstningen och altarringen en grönblå. Predikstolens och orgelfasadens färger togs fram från äldre bemålning av konstnär Gustav Ambe, Stockholm. Altartavlan konserverades av konservator Sven Wahlgren. Medeltida kalkmålningar visade sig finnas under väggarnas puts i koret. På den södra långväggen och i koret återfanns även senare målningar. Samtliga var dock i så dåligt och fragmentariskt skick att de putsades över. De två övre fönstren i den östra gaveln murades igen och de två undre flyttades isär något för att ge mer rum åt altartavlan. Korgolvet byttes ut och höjdes. Altarringen byttes ut och gjordes fristående. Långhustes bänkar byggdes om för större bekvämlighet. Fönstren tätades och försågs med nya innerbågar och den östra gavelns nedre fönster försågs med blyinfattat, patinerat antikglas. Den södra långsidans entré till koret murades igen och dörren togs bort. Yttertakets tegelpannor ersattes med papp och ekspån. Väggarna kalkputsades både ut- och invändigt. Entrédörrarna kläddes med ekfanér. Nya granit trappor lades vid långhusets norra och södra entré. Kyrkan försågs med nya solbänkar av kopparplåt. Sakristian försågs med nytt innetak och ny inredning.</p>	
1948 och 49	Taket ock klockstapeln tjärströks.	ATA
1953	Orgeln renoverades och försågs med nya pipor av John Grönvalls orgelbyggeri, Lilla Edet.	ATA
1965	Kyrkstallarnas tak lades om och den tidigare spånbeklädnaden ersattes av eternit.	Top.ark.
1967	Församlingshemmet stod klart.	Klipp.ark.
1969	<p>En stor renovering och ombyggnad genomfördes under efter ritningar av arkitekt Sigge Ullén: Orgelläktaren sänktes en dryg meter. Läktarens gradänger minskas från sju till sex men den undre och den övre behåller sina lägen. På läktarens norra sida avkortades de båda bakersta bänkarna och en bänk togs bort helt. Den sänkta läktaren underbyggdes och i de nya utrymmena inrymdes toaletter, brudkammare, väntrum och materialrum. Vinfången vid de norra och södra entréerna byggdes om och gjordes</p>	<p>ATA Klipp.ark Top.ark.</p>

	<p>större och i de nya vindfången insattes plana tak i de murade valven. Den tidigare dopfunten av sten byttes ut mot en av 1700-tals typ med träfot.</p> <p>Kyrkorummet målades om. Bänkkvarteren brunröda, väggarna vita, taklisten svagt grön, taket ljus blått, bänkarnas dörrar, gavlar och skärmar i mörkt gråbått med trärena medaljonger i speglarna. Korbänkarna målades i gröngrått och dess medaljonger i speglarna i dämpat gult.</p> <p>Läktarbröstningen lutades av.</p> <p>Altarringen försågs med fårskinn i knäfallet.</p> <p>Sakristian gavs en ny skåpsinredning samt altare och piscina av kalksten.</p> <p>Ett toalettrum ordnades i sakristian där den gamla varmluftskanalen tidigare gått.</p> <p>Enligt arbetsbeskrivningen skulle golvet i sakristian beläggas med kalksten. Idag har det dock heltäckningsmatta som sannolikt tillkom i samband med denna renovering varför det troligen inte ligger ett kalkstengolv där under.</p> <p>En ny dörr placerades som ytterdörr till sakristian och den ursprungliga ytterdörren (från 1812) flyttades till murens inre del varvid ett vindfång bildades i mellanrummet.</p> <p>Under det östra fönstret i sakristian höggs en elementnisch upp och båda fönstren försågs med fönsterbänkar av gotländsk kalksten.</p> <p>Även långhusets fönster försågs med fönsterbänkar i kalksten, elementnischerna höggs större nedåt och kläddes med kalksten och de befintliga elementskyddena i rabbitzkonstruktion byttes mot dagens i smide.</p> <p>Långhusets fönster försågs med antikglas.</p> <p>Takkronorna i långhuset hängdes om från att ha hängt i en rad i mittgången till att hänga över bänkkvarteren.</p> <p>Läktaren försågs med ny armatur.</p> <p>Samtliga golv i kyrkan försågs med heltäckningsmatta.</p> <p>Exteriört togs putsen ned och ersattes med en tunnare puts som lät murens struktur framträda.</p> <p>I samband med att putsen togs ned och murverket blottades kunde konstateras att den föregående kyrkans mur utgjorde en del av kyrkans sydmur.</p> <p>Yttertaket garneringar, hängrännor och stuprör av galvad plåt ersattes av kopparplåt.</p> <p>Takspånen tjärströks.</p> <p>Nya ytterdörrar av fur sattes in.</p> <p>Altartavlan rengjordes av konservator Sven Wahlgren.</p>	
1971	<p>Orgeln renoverades av orgelbyggarna Wolfgang Pluntke och Ingvar Olsson från Künkels orgelverkstad varvid spelbordet vändes så att kantorn kom att sitta med ryggen mot kyrkorummet.</p> <p>Bårhuset återinvigdes efter renovering av byggmästare Gunnar Wisbrant, Vissefjärda.</p>	Klipp.ark
1978	Muddring och utgrävning av Kyrksjön gjordes i ett försök att utöka	Top.ark.

	vattenspegeln kring kyrkan.	
1992-94	En interiör renovering genomfördes i tre etapper: År 1992 målades alla putsade ytor. År 1993 renoverades altarrummet, korgolvet byttes ut och 1969 års altarring togs bort och ersattes med en ny tillverkad efter en äldre förlaga. År 1994 målades alla inventarier och delar av inredningen konserverades. Under renoveringen togs även långhusets heltäckningsmatta från 1968 bort och de underliggande furugolven gavs istället en kalkskurad ytbehandling. Orgeln konserverades.	ATA
1993-1995	Den första etappen i muddringsarbetet kring kyrkan syftande till att återställa en äldre sträckning av vattenspegeln kring kyrkan och att med muddringsmassorna bygga på en ö. Ön var tänkt att bli en del av kyrkogården och användas som minneslund.	Top.ark
1996-97	Den andra etappen av byggandet av minneslund genomfördes. Denna etapp innehöll byggandet av bro till den ön och finplaneringen av strandområdet.	Top.ark
1999	Orgeln byggdes om och rekonstruerades. Hela orgelhuset tömdes på sina delar och konstruktionen byggdes om i sin helhet för att i möjligaste mån rekonstruera det ursprungliga utseendet. Orgelfasaden konserverades och dess ursprungliga färgskikt dokumenterades varefter fasaden målades om i enlighet med de framtagna kulörerna. Läktargolvets heltäckningsmatta togs bort och det underliggande trägolvet slipades och kalkskurades (samma behandling som för golven i kyrkorum och kor).	Top.ark.
2002	Samtliga takfall inklusive vindskivor och takfot tjärades två gånger med dalbränd tjära. Det samma gjordes med klockstapeln.	Top.ark.

Övergripande kulturhistorisk bedömning

Generella värden

Som alla andra kyrkor byggda före utgången av år 1939 skyddas Vissefjärda kyrka genom Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Lagskyddet är ett uttryck för att dessa kyrkor anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte enbart kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmäts värde, utan också symboliska och ickemateriella. Varje kyrka utgör ett lokalt kulturarv för sin bygd och är ofta bland de äldsta byggnaderna i socken. Kyrkorna har generella värden, d v s sådana som är gemensamma för alla kyrkor. I skriften ”Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor”, utgiven av Riksantikvarieämbetet, ges exempel på sådana värden och karaktärsdrag. Kyrkan och kyrkomiljön är karaktärsskapande för bygden, ett landmärke och en orienteringspunkt i landskapet. Den är en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i tillvaron. Det lagliga skyddet omfattar kyrkobyggnadens exteriör och interiör, dess inventarier samt kyrkogården med dess byggnader och fasta anordningar.

Bakgrund

Vissefjärda, på gränsen mellan Blekinge- och Kronobergs län, är en av Sydsveriges största socknar. Det är en gammal församling som nämns redan vid kyrkomötet i Skänninge år 1248. På 1300-talet fanns på en holme i Kyrksjön en liten stenkyrka. Det är samma plats som kyrkan än idag ligger på men som inte längre är en holme utan en udde. Med befolkningsökningen kom dock denna kyrka att bli för liten och 1761-73 byggdes dagens stenkyrka. Kyrkan uppfördes efter en lokal ritning och överintendentensämbetets förslag till korskyrka brydde man sig inte om. I samband med det nya kyrkobygget uppfördes år 1774 även en fristående klockstapel. Den restes på platsen för en medeltida befäst borg kallad Vesaborgen från vilken man ännu på 1700-talet kunde se spår och vars stenar än idag sägs ingå i klockstapelns grund. Dagens klockstapel föregicks av en annan klockstapel som revs år 1773 och enligt en äldre skiss skall den ha sett ut ungefär som staplarna i Dörby och Kläckeberga.

Uppförandet av en ny, större kyrka i Vissefjärda är, tillsammans med de övriga kyrkor som byggdes i Sverige under denna tid, ett fysiskt uttryck för den demografiska förändring som skedde i hela landet. Från mitten av 1700-talet ökade befolkningen stadigt, en utveckling som skulle komma att fortsätta även under 1800-talet. Detta gjorde att församlingarna blev allt större och det blev svårt att få rum i de äldre, ofta medeltida, kyrkorna vilket resulterade i ett ökat kyrkobyggande från andra delen av 1700-talet till slutet av 1800-talet.

Vid renoveringen år 1937 togs kyrkans puts ned och blottade både den föregående kyrkans murverk och delar av dess kalkmålningar. Genom detta vet man att den gamla kyrkan norra och östra mur sparades vid bygget av den nya kyrkan och att dessa murar ingår i dagens kyrkas murar. Av den ena kalkmålningen kunde man även förstå att den föregående kyrkan på norra sidan haft en tillbyggnad, möjligen en sakristia.

Kyrkomiljön

Kyrkan är i det närmaste placerad i socknens mitt. Den ligger vackert vid Lyckebyåns utlopp i Kyrksjön. Väster om kyrkplatsen går järnvägen mellan Emmaboda och Karlskrona och här ligger Vissefjärda stationsområde. Norr om kyrkan ligger församlingshem, skola och ålderdomshem. I öster, på andra sidan Lyckebyån, ligger kyrk stallarna från 1854 som idag är hembygds museum. Prästgården är belägen sydväst om kyrkogården och uppfördes 1745 då den ersatte en äldre prästgård av okänt datum.

Den ursprungliga kyrkan byggdes troligen på en holme. Holmen har dock genom sedimentering från en av Lyckebyåns armar, med tiden kommit att förenas med fastlandet. På och kring kyrkogården som omger kyrkan växer många äldre lövträd vilka inger en känsla av ro och kontinuitet. Kyrkogården inramas av en motfylld bogårdsmur av fältsten.

Kyrkan omges av den gamla kyrkogården som numera inte används för begravning. Den äldsta kyrkogården omfattade bara själva udden mellan kyrkan och sjön. Ursprungligen gick landsvägen mellan kyrkan och klockstapeln och då kyrkan på tre sidor omgavs av, av vatten och på den fjärde av vägen (mot vilken två boställen gränsade) var en utvidgning av kyrkogården en svårlöst fråga. Man löste dock problemet genom att flytta vägen till andra sidan klockstapeln varvid kyrkogården kunde utvidgas åt norr och den första utvidgningen av kyrkogården invigdes 1835. Efter detta kom kyrkogården att utvidgas åt väster i olika etapper under 1800- och 1900-talet och i slutet av 1990-talet invigdes den senaste tillkomna delen av kyrkogården, en minneslund, som förlagts till en påbyggd holme söder om kyrkan.

På kyrkogården väster om kyrkan ligger bårhuset, troligen uppfört på 1940-talet och sydost om detta ligger en byggnad som rymmer personalutrymmen, garage, förråd m.m.

Klockstapeln strax norr om kyrkan uppfördes 1774.

Norr om kyrkan och kyrkogården ligger det senaste tillskottet i kyrkomiljön, församlingshemmet från 1967. Dess utformning är tidstypisk och många kyrkor har under andra halvan av 1900-talet försetts med särskilda församlingshem, till vilka social verksamhet och administration brukar vara förlagd.

Kyrkstallarna i Vissefjärda har en viktig roll i kyrkomiljön. Kyrkstall var traditionellt små byggnader där var gård uppförde sitt eget stall. Under 1800-talet kom dock större sammanhängande stallbyggnader att uppföras. Det är denna typen som återfinns i Vissefjärda. Stallängorna förtjänar att särskilt nämnas då kyrkstall är en av de byggnader i kyrkomiljöerna som ofta försvunnit eller endast delvis bevarats. De så kallade Mörestallarna öster om kyrkan, vilka har fått sitt namn av att de tillhörde bönderna inom möredelen av socknen, är dessutom unika i sitt slag där de ligger på andra sidan Lyckebyån i en rektangulär formation inneslutande en stallplan genom vilken den forna landsvägen till kyrkan löpte. Ursprungligen ledde landsvägen vidare över en stenbro som sträckte sig mellan stallarna och kyrkan. Bron revs 1939 och idag finns där istället en bro av flytbryggor.

Mörestallarna tillkom genom en tomtdonation av C. Silfversvärd på Kyrkeby. Med donationen följde dock ett villkor på att stallarna skulle utformas efter den ritning som Silverstrand gjorde år 1853. På ritningen återfinns både de i kvadratisk formation placerade stallarna och de två friliggande stallängorna ned mot ån (de två senare stallen uppfördes dock något senare än de övriga). Detta godtogs av bönderna som var och en uppförde sin del av stallängorna efter den uppgjorda ritningen.

Vissefjärdas sydvästra område tillhörde fram till slutet av 1800-talet Konga härad och därmed Kronobergs län och bönderna där hade sina stallar väster om kyrkan.

Kyrkomiljön har även innehållit den första skolbyggnaden som stod klar år 1838. Detta skolhus låg placerat strax nordöst om kyrkan och Vissefjärda hade alltså redan fyra år före folkskolestadgan ett fast skolhus med utbildad lärare. Endast ett fåtal församlingar i Kalmar län hade kommit så långt i utbildningsfrågan. Fortfarande 1948 användes skolan men på 1950-talet plockades den ned och magasinierades av hembygdsföreningen.

Kyrksjön har sedan den första kyrkan från 1300-talet omflutit kyrkan och den gamla kyrkogården som idag ligger på en udde. År 1978 gjordes det första försöket att åstadkomma en muddring av området för att återfå den ursprungliga vattenspegeln bakom kyrkan. År 1989 gjordes en större insats, området muddrades ut och massorna lades på en redan befintlig holme som därigenom utökades till en mindre ö. Mellan ön och den gamla kyrkogården byggdes en stenbro och ön invigdes senare som minneslund.

Sammantaget ligger kyrkan i en vacker omgivning som genom sin natur och sina byggnader förmedlar en kontinuitetskänsla. Kyrkomiljön är förhållandevis välförsedd med byggnader och anläggningar i form av klockstapel, bogårdsmur, församlingshem kyrkstallar, gravkapell och i viss mån även sockenmagasin och prästgård. Byggnader som bidrar till en förståelse av det viktiga nav som kyrkan och kyrkomiljöerna utgjort i samhällslivet och som samtidigt illustrerar de funktioner som församlingen gemensamt förestått. Även kyrkans läge, kyrkstallarna och den fortfarande skönjbara landsvägen bidrar till bilden av central punkt. Mörestallarnas speciella placering och utformning visar även på Kyrkebys starka ställning i socknen.

Kyrkans läge bidrar till dess kulturhistoriska värde genom att föra en tradition vidare som började på medeltiden med en befäst borg. I övrigt är kyrkomiljön genom sina typiskt utformade stallar; den bevarade fristående klockstapeln (som även är en förutsättning för att kyrkobyggnaden kunnat förbli tornlös); församlingshemmet med sin tidstypiska utformning och sin del i en tradition av församlingshemsbyggande som börjar under andra hälften av 1900-talet; kyrkogården som byggts ut i etapper och genom det har ovanligt tydliga årsringar och speglar olika tiders syn på utformning av begravningsplatser är viktiga delar av kyrkans

kulturhistoriska värde. Till detta bidrar även prästgården och sockenmagasinet (även om de ligger en bit ifrån) som tillsammans med övriga byggnader runt kyrkan berättar om de funktioner som församlingen genensamt förestod och ger en bild av kyrkans centrala roll i samhället.

Kyrkobyggnaden

Exteriör

Vissefjärda kyrka har en brett rektangulär planform med fullbrett, rakt avslutat kor och kvadratisk sakristia i norr. Murarna är avfärgade i vitt och taket belagt med tjärade ekspån.

Kyrkan är byggd i en för Kalmartrakten och tiden särpräglad stil och dess rektangulära långhus har en jämförelsevis stor bredd och höjd i förhållande till dess längd. Särskilt anmärkningsvärd är dess stora bredd vilken sannolikt är orsaken till att kyrkan försetts med brutet tak. Torn saknas men istället står nordöst om kyrkan en klockstapel uppförd året efter att kyrkan invigdes. Även fönsterindelningen med ursprungligen fyra stora rundbågiga fönster som är placerade två och två ovan varandra i de båda gavlarna medan långsidorna endast har två fönster var är ovanlig. Möjligtvis är kyrkan till och med ensam om denna lösning i hela landet.

Även om kyrkans utformning är ovanlig så ingår den i en grupp kyrkor i det gamla Kalmarstiftet med flera liknande drag. Dessa kyrkor har alla Ryssby kyrka (1749-50) som förebild, uttryckligen eller indirekt. Ryssby kyrka var ursprungligen en tornlös, bred och förhållandevis kort salskyrka. Dess, från mur till mur, spända trävalv var dessutom det första i stiftets kyrkor, en takutformning som i fortsättningen kom att bli regel. Denna kyrkotyp – korta, breda, vanligen tornlösa under ett högt brant sadeltak eller undantagsvis, som i Vissefjärdas fall, brutet tak - kom att bli modellen för en grupp kyrkor som byggdes under biskop Magnus Beronius tid. Dit hör, förutom Vissefjärda kyrka, även Madesjö kyrka (1754), Torsås kyrka (ritad 1766 byggd 1777) samt Döderhults kyrka (1769-65).

Kyrkan har efter uppförandet genomgått några större förändringar. Ursprungligen var kyrkans fasader sannolikt avfärgade i ljusrött, en kulör som troligen ändrades till vitt då kyrkan putsades om år 1795. Taket var även det avfärgat i rött med rödtjära. Denna färgsättning har förekommit även i andra tidiga nyklassicistiska kyrkor. Ett exempel är Algutsboda kyrka som varit rödfärgad och som behöll sin röda färg ända fram till mitten på 1800-talet, en färgsättning som kan ses som ett kvardröjande drag av barockens stilriktning.

Sakristian i Vissefjärda ändrades första gången 1812 då en dörr togs upp mot kyrkogården. Vid renoveringen 1914 –15 försågs den med källare varvid dess golvbjälklag höjdes, murarna byggdes på och det tidigare pulpettakets ersattes av ett mansardtak. Dessa förändringar gör att dagens sakristia är betydligt större än den ursprungliga vilket understryks av att den idag vänder en gavel mot norr. Detta gör den till ett mer påtagligt element i kyrkans exteriör som inte underordnar sig långhuset så som den ursprungliga sakristian gjorde.

Vid renoveringen på 1930-talet murades de två övre fönstren i den östra gaveln igen och de två undre fönstren flyttades isär. Från denna renovering härstammar även entréernas trappor och trappräcken.

På 1960-talet byttes dörrarna ut och de två stora entréportarna gjordes mindre och försågs med överljus. Efter det har portarna givits en konstnärlig utsmyckning i koppar.

De delar som har förändrats vittnar både om olika tiders smak och om de funktioner man velat inrymma i kyrkan. Sakristians höjda bjälklag är t.ex. spår från en tid då många kyrkor försågs med centraluppvärmning. Att den östra gavelns två översta fönster murades igen vid renoveringen 1936-37, i samband med att elektrisk belysning installerades, torde hänga samman och vittnar därmed om en tid då det blev möjligt att ersätta dagsljusbelysning med

annan belysning. Portarna till kyrkans entréer har bytts ut i omgångar. Långhusets portar var ursprungligen högre än dagens, vars utformning med överljus tillkom vid renoveringen på 1960-talet. Lösningen med överljus ansluter till utformningen av interiörens vindfång och läktarunderbyggnad och skapar genom detta en länk till interiörens formspråk. De ursprungliga dörrarna tycks dock även de ha varit rakt avslutade, medan muröppningen har varit välvd. Entréportarnas dekorativa utformning tillkom efter renoveringen på 1960-talet, har en hög kvalitet och tillför byggnaden ett väl utfört, konstnärligt element från senare delen av 1900-talet. Även smidesräckena har en omsorgsfull utformning som formmässigt representerar 1930-talets renovering och formspråk samtidigt som de fungerar väl tillsammans med entréerna i övrigt.

Även om en ljusröd kyrka med rödtjärat spåntak skiljer sig ganska kraftigt från dagens vitputsade kyrka med mörkt, tjärat spåntak har kyrkan behållit sin grundstruktur. Denna består av den breda och något satta volymen med stort, brutet, spånklätt tak. Denna grundstruktur utgör en så bärande karaktärsdel i exteriören att kyrkan, förändringarna till trots, upplevs som ursprunglig.

Genom sin ovanliga utformning, sina medeltida delar, sin förhållandevis ursprungliga utformning samt sina sentida tillägg, främst i form av de konstnärligt utformade portarna från slutet av 1900-talet, har kyrkan ett stort kulturhistoriskt värde.

Interiör

Kyrkorummet är högt och brett med ett väl tilltaget, putsat och korgbågigt takvalv. I väster finns en rymlig läktare med en mycket stor orgelfasad som upptar större delen av läktaren. Läktaren är underbyggd och de väl tilltagna vindfången till entréerna i sydväst och nordväst är sammanbyggda med läktarunderbyggnaden. Koret är fullbrett och rakslutet och i dess norra del finns uppgången till den högre liggande sakristian.

Golvet i långhuset är ett kalkskurat trägolv som tillkom vid renoveringen 1877 då det ursprungliga kalkstengolvet byttes mot trä (och höjdes ca 30cm). Den kalkskurade ytbehandlingen tillkom vid renoveringen 1992-94. I bänkkvarteren är golven dock mörkbetsade och lackade.

Långhusets två bänkkvarter är till skärmar, gavlar och dörrar ursprungliga (stod färdiga 1777). Kvarteren har dock blivit mindre genom att bänkrader tagits bort med åren och de två bakersta kvarteren togs bort helt i samband med renoveringen 1969.

Läktarunderbyggnaden och de med denna sammanbyggda vindfången tillkom 1969. De möter kyrkorummet med en enkel målad panel i ljusgrå kulör. I den övre delen är de försedda med ett glasparti. Den i läktarunderbyggnaden centralt placerade dubbeldörren liksom dubbeldörrarna till vindfången är utförda i trä och har en enkel och i detaljerna tidstypisk utformning. De kolonner som bär upp läktaren var ursprungligen utformade som kvadratiska pelare med avfasade hörn. Pelarna kläddes dock med dagens kannelerade kolonner vid renoveringen på 1910-talet. Vid sänkningen av läktaren kom de ursprungligen höga kolonnerna dessutom att kapas av i den nedre delen. Läktarsänkningen medförde även att den stora, och i kyrkorummet mycket tongivande orgeln och orgelfasaden också kunde sänkas varmed den fick större rymd mot taket, något som gjorde att detta viktiga interiörelement kom bättre till sin rätt.

Läktarbröstningen är ursprunglig och dess nedre speglar är försedda med dekor som liknar den i bänkkvarterens speglar. Läktartrappan var ursprungligen bara en och då förlagd till mittgången. Dubbla läktartrappor tillkom sannolikt först vid orgelbytet på 1880-talet och hör därmed samman med den nya orgeln. Dagens inbyggda spiraltrappor tillkom vid renoveringen på 1930-talet och har i sin utformning en tydlig anknytning till den modernistiska stilströmning som är typisk för tiden. I och med inbyggnaden på 1960-talet har trapporna dock

förlorat sin dekorativa verkan i kyrkorummet och kan idag främst upplevas som dekorativt, funktionalistiskt arkitekturelement från läktaren.

Läktargolvet är försett med gradänger och har en kalkskurad yta. Det nylades vid renoveringen på 1930-talet och vid renoveringen på 1960-talet minskades antalet gradänger från sju till sex. Den kalkskurade ytan tillkom år 1999. Även läktarbänkarna har förändrats, först på 1930-talet då de byggdes om och sedan på 1960-talet då de sannolikt förändrades till dagens utformning genom att de avkortades och några togs bort helt.

I koret byttes golvet ut vid renoveringen på 1930-talet då det även höjdes (från att ha legat i nivå med långhusets golv) och år 1993 byttes det åter ut. Sin kalkskurade yta fick golvet på 1990-talet samtidigt med långhusets golv. Koret har även genomgått andra förändringar. Korbänkarna som ursprungligen hade sex bänkrader på var sida om altarpopsatsen, fem i öst/västlig riktning och en i nord/sydlig, har med åren blivit färre. Dessa bänkar gick ursprungligen hela vägen fram till altarpopsatsen där den nord/sydgående bänken direkt anslöt mot denna. Vid renoveringen på 1930-talet togs två korbänkar på var sida om altaret bort och ytterligare en bänk vid något annat tillfälle då det idag endast återstår tre bänkar på var sida om altaret.

Dagens altarring tillverkades 1993 och är gjord som en kopia av den altarring som togs bort 1917. Korets östra vägg som idag har två fönsteröppningar hade ursprungligen fyra. Vid renoveringen på 1930-talet murades dock de två övre igen. Samtidigt flyttades de två nedre isär något för att ge bättre plats för altartavlan och försågs med blyinfattat antikglas. Dagens predikstol tillkom 1841. Den tidigare predikstolen hade haft uppgång från koret men till den nya gjordes en uppgång från sakristian istället. Ovan ingången till sakristian sitter den adliga släkten von Heineus vapen inmurat.

Taket i kyrkorummet var ursprungligen brädklätt men reveterades 1877. Taklisten är dock ursprunglig. Även fönsteröppningarna är ursprungliga men vid renoveringen på 1930-talet försågs dess fönster med innanfönster och vid renoveringen på 1960-talet sattes dagens blyinfattade antikglas in. Kyrkorummets fönsterbänkar i form av kraftiga, polerade kalkstensskivor tillkom vid renoveringen på 1960-talet. Då vidgades även elementnischerna (från centralvärme installationen på 1930-talet) och kläddes med kalkstensskivor. I samband med detta byttes elementskydden i från 1930-talets renovering mot dagens i smide. Färgsättningen av dagens kyrkorum gjordes vid renoveringen i början av 1990-talet.

Golvet i sakristian är klätt med en heltäckningsmatta som med största sannolikhet tillkom vid renoveringen på 1960-talet då även resten av kyrkans golv försågs med heltäckningsmatta. Det högt liggande bjälklaget härstammar från den första centralvärmeinstallationen på 1910-talet då det under sakristian byggdes ett pannrum. Entré från kyrkogården fick sakristian först år 1812. Den dörr som då sattes in sitter alltså kvar men flyttades, i samband med att en ny ytterdörr tillverkades vid renoveringen på 1960-talet, till den inre delen av muren. Då bjälklaget höjdes kraftigt på 1910-talet härstammar följaktligen både dagens trappan från koret liksom fönster och dörröppningar från denna ombyggnad. Även uppgången till predikstolen måste ha gjorts om vid bjälklagshöjningen. Fönsterbänkarna är dock, liksom de i kyrkorummet, från renoveringen på 1960-talet. Även det östra fönstrets elementnisch med elementskydd i smide tillkom, liksom kyrkorummets, vid renoveringen på 1930-talet. Fönsterluckorna är sannolikt ursprungliga då sakristian redan före bjälklagshöjningen hade två fönster i ungefär samma läge som dagens. Skåpsinredning pentry och toalett tillkom vid renoveringen på 1960-talet. Sannolikt är även taket och armaturen samtida med denna inredning.

Interiören i Vissefjärda kyrka är utförd i en tidig och enkel nyklassicism som ursprungligen var ännu enklare. Då löpte den enkla, slutna bänkinredningen hela vägen bak i kyrkorummet med avbrott för en tvärgång vid entréerna under läktaren. Entréerna saknade vindfång,

läktaren låg högre och orgelfasaden var inte den stora iögonenfallande rokokofasad som står där idag utan en betydligt mindre nyklassicistisk. Också predikstolen var en annan och saknade ljudtak. Dagens altarring tillverkades i slutet av 1990-talet men är gjord som kopia av den altarring som fanns före 1917. Om denna förlaga var den ursprungliga eller ej kan inte sägas. Altarringens plastiska uttryck är dock ett annat än altaruppsatsens enkla, nästintill stiliserade uttryck mot vilket även den dramatiska framställningen på altartavlan kontrasterar.

Trots de förändringar som gjorts äger interiören fortfarande en ursprunglig karaktär. Långhusets övergripande karaktär bärs av dess volym som med sin höjd och bredd är mycket karaktäristisk för kyrkan. Fönstrens brett rundbågiga form svarar mot detta långhusets särpräglade och satta formspråk som är ovanligt i kyrkosammanhang och som närmast återfinns i herrgårdsarkitekturen. Till den ursprungliga karaktären hör även den ursprungliga läktarbröstningen och bänkkvarterens ursprungliga skärmar, gavlar och dörrar liksom uppdelningen i slutna kvarter och bänkarnas förhållandevis stora utsträckning i långhuset. Också golvens kalkskurade yta som tillkom vid renoveringen på 1990-talet är en återgång till en äldre form av ytbehandling som säven om detta kyrkorum ursprungligen hade kalkstensgolv, bidrar till att ge kyrkorummet en ursprunglig karaktär.

Också korbänkarna är, även om de blivit färre under åren, en viktig karaktärsskapande komponent i kyrkorummet. Många kyrkor har under åren tagit bort stora delar av eller alla sina korbänkar vilket gör dem till ett allt mer sällsynt inslag i kyrkorummen. Korbänkarna i Vissefjärda kyrka är alltså ganska många och har i äldre tider varit ännu fler. Ofta var kyrkornas korbänkar reserverade för bygdens stora markägare (och därmed ofta donatorer av stora summor till kyrkbygget). Genom detta ger korbänkarna tillsammans med kyrkans storlek en bild av en stor församling med flera större markägare.

Läktarunderbyggnader är en fråga mitten av 1900-talet allt vanligare förändring i kyrkorna. Underbyggnaden i Vissefjärda kyrka är sammanbyggda med vindfången och har givits en tidstypisk karaktär som bl.a. med sin materialläkhet, utsträckning och lågmälda utformning väl inordnar sig i kyrkorummet.

Om orgelfasaden kan i princip sägas det motsatta. I kraft av sin storlek och sin livliga utformning bildar den ett eget element som bryter av från det övriga kyrkorummets lågmälda klassicism. Denna särställning i kyrkorummet understryks dessutom av den mustiga färgsättningen av orgelfasaden i ett kulörmässigt övrigt mycket återhållsamt kyrkorum. Det är vanligt att altaruppsats och läktarorgel har liknande utformning och står som två poler i kyrkorummen. I Vissefjärda tillkom altaruppsatsen som har en sparsmakad nyklassicistisk utformning först 1795. Den var då sannolikt anpassad till det befintliga kyrkorummet och den dåvarande orgelfasaden (från 1784). Då den ursprungliga orgeln 1883 ersattes av den från Domkyrkan i Kalmar kom dess fasad nya fasad att sätta en ny prägel på kyrkorummet samtidigt som den tydligt visade att den var tänkt för ett kyrkorum av en helt annan karaktär än det i Vissefjärda. Orgeln ett viktigt miljöskapande element i interiören som bl.a. berättar något om Domkyrkans utformning och det extravaganta tilltag det var av några församlingsbor att köpa in domkyrkoorgeln. I och med 1960-talets sänkning av läktaren som medförde att det blev rymd mellan fasadens krön och taket kom orgelfasaden att passa bättre in i kyrkorummet.

Sakristians inredning i form av skåpsinredning, toalett, pentry, piscina, altare och heltäckningsmatta (sannolikt även tak och takarmatur) tillkom vid renoveringen 1969 och är tidstypisk och homogen. Även elementskydden i kyrkan är från 1960-talets renovering och representerar denna med en enkel och tidstypisk utformning.

Förutom detta bör tilläggas att den södra entrén till koret som idag representeras av den nisch i vilken det sitter en glasmonter är vad som finns kvar av en entréplacering som var vanlig i medeltida kyrkor och som var ett av kyrkans ålderdomliga drag. Denna entré murades igen vid renoveringen på 1930-talet.

Sammantaget kan sägas att kyrkan har en tidig nyklassicistisk utformning som representeras främst av långhusets och korets bänkar, läktarbröstningen, altarpopsatsen, fönsteröppningarna och kyrkorummets volym. Interiören präglas även av de fyra största renoveringarna, alla gjorda under 1900-talet. 1910-talets renovering i form av sakristians högt liggande bjälklag och kolonnerna under läktaren. 1930-talets renovering i form av den östra murens slutna överdel, det förhöjda koret, den elektriska belysningen och läkarens spiraltrappor. 1960-talets renovering i form av den sänkta läktaren, sakristians inredning, långhusfönstrens blyinfattade antikglas och läktarunderbyggnaden. 1990-talet i form av det kalkskurade golven och kyrkorummets och orgelfasadens färgsättning. Även 1880-talets installation av domkyrkoorgeln präglar dagens interiör.

Alla dessa tidslager har bidragit med sitt uttryck och är en del av kyrkans långa historia.

Inventarier

Kyrkorummet har ganska få inventarier. Bland dessa återfinns dock fyra nummertavlor där en av dem skänktes till kyrkan år 1805 men stilmässigt ser ut att vara äldre och sannolikt härstammar från 1700-talet. Denna nummertavla hänger mitt på den södra långväggen. På motstående vägg hänger en likadan som år 1915 gjordes som kopia av den äldre. De andra två nummertavlorna som hänger på var sida om altarpopsatsen är troligen från 1800-talet och har en nyklassicistisk utformning som stämmer överens med kyrkans övriga nyklassicistiska prägel.

I övrigt har kyrkan bl.a. en tavla kallad drängatavlan som upptar namnen på de ogifta män som på 1770-talet gjorde en insamling och köpte in en väggklocka som skänktes till kyrkan. Sannolikt är den omtalade väggklockan det golvur som står placerat under läktaren på den södra sidan. Och bredvid vilken drängatavlan är placerad. I norr under läktaren hänger en series pastorum i form av en stor svart tavla från 1800-talet med förgylld skrift. En sådan Series pastorum sattes upp i alla Kalmar stifts kyrkor kring år 1800 på initiativ av Biskop Wllenstråle. Förutom detta hänger det på väggen längst bak i kyrkorummet ett äldre inramat antependium och i ett av utrymmena i läktarunderbyggnaden hänger en spegel infattad i ornamenterad ram med lyra och bladverk, sannolikt från 1800-talet.

Altartavlan av Per Hörberg är målad 1795. Även omfattningen i nyklassicistisk stil är från 1795 och har en påfallande enkel utformning med nästintill stiliserad, nyklassicistisk dekor.

Predikstolen är från 1841. Korgen är karnisformad och ser ut att medvetet ha lånat denna form från läktaren. Predikstolen är utförd i nyklassicistisk stil och korgens mittdel har tre släta speglar med tydlig och enkel nyklassicistisk dekor. Ljudtaket kantas av ett draperi med tofsar, ett formelement som var mycket populärt vid tiden. Utförandet här är dock något annat än det valigaste och ljudtakets dekor kan sägas ha en friare och mer lekfull prägel än korgens.

År 1969 byttes den tidigare dopfunten av sten ut mot en av 1700-tals typ med träfot. Båda dessa står idag i koret men stenfunten utförd i polerad kalk är den som används. Denna står placerad i koret framför långhusets södra bänkkvarter. Direkt på den södra väggen bredvid dopfunten är ett mindre altare i polerad kalksten placerat och ovan detta hänger en bonad tillverkad under andra halvan av 1900-talet.

Till sist, orgelfasaden oräknad, är det ljuskronorna som fungerar som dekorelement i kyrkan. Två av ljuskronorna har sannolikt tillhört den gamla kyrkan medan de övriga är senare tillkomna. Ursprungligen var kronorna placerade över kyrkans mittgång men detta ändrades i samband med renoveringen på 1960-talet då de istället hängdes även bänkkvarteren, en omflyttning som skett i de flesta kyrkor under andra hälften av 1900-talet.

Kyrkorummet är sparsamt försett med inventarier och de inventarier som finns blir ytterligare mindre iögonenfallande i den stora volym som kyrkorummet utgör. Orgelfasaden är dessutom ett så dominerande element i kyrkorummet att övriga inventarier har svårt att hävda sig. Detta

verkar åt två håll och det sparsamt inredda kyrkorummet låter även den praktfulla orgelfasaden stå som det främsta dekorelementet i kyrkan.

Om kyrkorummet är sparsamt försett med inventarier är sakristian med sin lilla volym desto mer välförsedd och har, förutom piscina och ett litet altare i sten på den västra väggen, inte mindre än fyra oljor på duk föreställande tidigare kyrkoherdar.

Sammanfattning

Vissefjärda kyrka ligger i en mycket vacker och kulturhistorisk värdefull miljö med sitt sjönära läge, sin klockstapel, sina kyrkstallar och de övriga kringbyggnader som berättar om funktioner som församlingen gemensamt förestod.

Exteriört har kyrkan en mycket karaktäristisk utformning och ingår med denna i en grupp kyrkor som återfinns i de södra länsdelarna. Trots vissa förändringar upplevs exteriören som relativt ursprunglig, dock bör påpekas att den ursprungligen sannolikt varit röd.

Interiört har ganska stora förändringar skett framförallt i form av läktarunderbyggnad, sänkning av läktare samt installation av en ny orgel. Dessa har alla påverkat kyrkorummet, tagit en del kvaliteter och lagt till andra. Detta har gjort att vi idag har ett kyrkorum med en ursprunglig prägel men med tillägg som visar att de inte hör till kyrkans ursprungliga utformning.

Inventarierna är påfallande få och det är främst orgelfasaden som sätter sin prägel i det stora kyrkorummet.

Källförteckning

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.

KLM Kalmar läns museums arkiv.

Vissefjärda kyrkas historia, minnesskrift 1948

Kyrkobyggnader 1760-1860 del 2 Småland och Öland. Riksantikvarieämbetet och kungl. Vitterhets- och Historieakademien, Stockholm 1993.

Lindahl Göran, Högkyrkligt lågkyrkligt frikyrkligt, Diakonistyrelsens bokförlag 1955.

Nationalencyklopedin på nätet.

Inventeringsprotokoll 2002:053, Jönköpings läns museum 2002.

Informant Torbjörn Sjögren

Småland landskapets kyrkor, Red. Ullén Maria. Universiteten i Stockholm, Umeå och Uppsala samt Riksantikvarieämbetet 2006.